

Angelika Ciżyńska
ORCID: 0000-0003-4947-5771
Uniwersytet Jagielloński

Udział organów władzy sądowej w wykonywaniu orzeczeń ETPC w Polsce

*Participation of judicial authorities in the enforcement of ECHR
judgments in Poland*

Abstrakt

Od czasu ratyfikowania przez Polskę Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności przeciwko Polsce zapadło wiele wyroków ETPC sygnalizujących szereg problemów dotyczących polskiego systemu prawnego, które wciąż nie zostały rozwiązane. Większość tych orzeczeń ETPC dotyczyła naruszeń praw jednostki przez polski wymiar sprawiedliwości. Najczęściej były to orzeczenia dotyczące przewlekłości postępowania i odmowy zwolnienia z kosztów sądowych oraz przyznania pomocy prawnej z urzędu. W związku z tym konieczne jest zintensyfikowanie działań organów władzy sądowej w zakresie wykonywania orzeczeń ETPC i opracowanie rozwiązań mających na celu unikanie kolejnych tego typu naruszeń praw jednostki.

Słowa kluczowe:

ETPC, wyroki ETPC, polskie sądownictwo, wykonywanie orzeczeń ETPC

Abstract

Since the ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by Poland, many judgments were made by ECHR that signalized some problems of the Polish legal system, that still remain unsolved. The most of these ECHR judgments were connected with violation of individual rights by Polish justice system. Most often these were verdicts regarding excessive length of

proceedings and refusal to exempt from court costs and the grant legal aid ex officio. Therefore, it is necessary to intensify the activities of the judicial authorities in execution of ECHR judgments and developing solutions to avoid further violations of individual rights.

Key words:

ECHR, ECHR judgments, judiciary of Poland, execution of ECHR judgments

1. Wprowadzenie

W 1993 r. Polska ratyfikowała Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 roku¹ (dalej także: „Konwencja”) i tym samym zobowiązała się do wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej także: „ETPC”) w sprawach, w których jest stroną postępowania. Było to ważne wydarzenie dla rozwoju polskiego systemu prawa i funkcjonowania państwa, ponieważ katalog praw zawarty w Konwencji stanowi fundament każdego państwa demokratycznego. Według raportu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka przez blisko 25 lat (do grudnia 2017 r.) ETPC wydał przeciwko Polsce 1145 wyroków, w tym 958 to te, w których Trybunał stwierdził naruszenie Konwencji².

Tytułem wstępu należy wskazać, że odpowiedzialnym za skuteczne egzekwowanie orzeczeń ETPC na podstawie art. 46 Konwencji jest Komitet Ministrów Rady Europy. Według danych statystycznych z 11 grudnia 2017 roku, opracowanych przez Zespół do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika, że na koniec 2017 roku Komitet Ministrów RE nadzorował wykonywanie 125 polskich orzeczeń³.

¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284).

² Raport Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka na temat wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, <http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/12/Wykonywanie-wyrokow-ETPC-2018-FIN-12-12-2018.pdf>, dostęp: 25.03.2019.

³ Sprawy przeciwko Polsce rozstrzygnięte przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Dane statystyczne za 2017 rok,

Kontrola Komitetu Ministrów RE jest sprawowana przez zastępców ministrów spraw zagranicznych państw członkowskich Rady Europy⁴. Komitet ten działa na zasadzie subsydiarności, zgodnie z którą, to na państwie spoczywa odpowiedzialność za wykonanie wyroku a Komitet podejmuje interwencję jedynie, gdy pojawią się nieprawidłowości⁵. Nadzór Komitetu Ministrów RE jest mechanizmem zapobiegającym ignorowaniu wyroków, ale ma on ograniczone możliwości wpływania na państwa członkowskie, ze względu na wspomnianą zasadę subsydiarności. Dlatego bardzo ważny jest aktywny udział w wykonywaniu orzeczeń ETPC zarówno władzy wykonawczej, jak i ustawodawczej oraz sądowniczej.

Większość orzeczeń strasburskich zapadłych przeciwko Polsce dotyczy naruszeń praw jednostki przez wymiar sprawiedliwości. Najczęściej są to orzeczenia dotyczące przewlekłości postępowania i odmowy zwolnienia z kosztów sądowych oraz przyznania pomocy prawnej z urzędu. Jako jeden z powodów tych naruszeń można wskazać m.in. nieznaną standardów konwencyjnych przez sędziów i brak umiejętności uwzględniania przy orzekaniu norm międzynarodowych.

W związku z powyższym, podsumowując 30 lat funkcjonowania wolnej, niezależnej i nowoczesnej Polski, zasadne jest przeanalizowanie udziału organów władzy sądowniczej w wykonywaniu orzeczeń ETPC i wypracowanie postulatów *de lege ferenda* w tym zakresie.

2. Standardy Rady Europy w zakresie udziału organów władzy sądowniczej w wykonywaniu orzeczeń ETPC

Organy Rady Europy wielokrotnie przedstawiały standardy, jakie powinny utrzymać państwa-strony w zakresie udziału organów sądowych

<http://www.msz.gov.pl/resource/36de239c-b4e4-4cbc-8c4f-c0047700fab2:JCR>,
dostęp: 25.03.2019.

⁴ I.C. Kamiński, R. Kownacki, K. Wierczyńska, *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w polskim systemie prawnym*, [w:] *Zapewnienie efektywności orzeczeń sądów międzynarodowych w polskim porządku prawnym*, red. A. Wróbel, Warszawa 2011, s. 102.

⁵ A. Ciżyńska, *Obowiązek wykonywania orzeczeń ETPCz przez państwa-strony Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Analiza zagadnienia uwzględniająca zarys polskiego modelu wykonywania orzeczeń ETPCz*, [w:] *Prawa i wolności konstytucyjne z perspektywy orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, red. A. Ciżyńska, K. Kos, Kraków 2018, s. 155.

w wykonywaniu orzeczeń ETPC. Szczególnie aktywny w tej kwestii jest Komitet Ministrów RE. W niniejszym opracowaniu zostaną przedstawione najważniejsze dokumenty zawierające wspomniane standardy.

Zalecenie Rec(2002)13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie publikacji i rozpowszechniania w państwach członkowskich tekstu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁶ to pierwsze zalecenie, które bezpośrednio odnosiło się do udziału organów sądowych w wykonywaniu orzeczeń ETPC⁷. W dokumencie tym Komitet Ministrów RE zobowiązał państwa-strony do rozpowszechniania wśród organów krajowych, w tym organów władzy sądowniczej, przetłumaczonego na język danego państwa tekstu Konwencji i orzecznictwa ETPC. Według Komitetu Ministrów RE orzeczenia, które stanowią istotny rozwój orzecznictwa lub które wymagają podjęcia przez państwa-strony specjalnych środków w celu ich wdrożenia, powinny być szybko i szeroko publikowane w całości lub chociaż w formie streszczeń w oficjalnych dziennikach, biuletynach informacyjnych właściwych ministerstw, czasopismach prawniczych lub innych mediach ogólnie używanych przez środowisko prawnicze. Zalecenia Komitetu Rady Ministrów RE mimo że skierowane są bezpośrednio do rządów państw-stron, to krąg ich adresatów należy roznieć szerzej niż tylko organy administracji publicznej. Jeżeli organy władzy sądowniczej mają lepszą możliwość na podjęcie działań mających na celu promowanie orzecznictwa ETPC i tekstu Konwencji, to powinny z niej skorzystać.

Dalsze standardy Rady Europy zostały przedstawione w Zaleceniu Rec (2004)4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w kształceniu

⁶ Zalecenie Rec(2002)13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie publikacji i rozpowszechniania w państwach członkowskich tekstu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 18 grudnia 2002 r., na 822 spotkaniu Komitetu Zastępców Ministrów), https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168063ca51, dostęp: 27.03.2019.

⁷ A. Bodnar, *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce. Wymiar instytucjonalny*, Warszawa 2018, s. 429.

uniwersyteckim oraz szkoleniu zawodowym⁸. W dokumencie tym Komitet Ministrów RE zwrócił uwagę na konieczność włączenia do programu ramowego studiów uniwersyteckich odpowiednich przedmiotów obligatoryjnych i fakultatywnych dotyczących Konwencji i orzecznictwa ETPC. Co najważniejsze, kształcenie w zakresie Konwencji i orzecznictwa ETPC powinno być elementem szkoleń przygotowujących do egzaminów dopuszczających do różnych zawodów prawniczych, dokształcania dla sędziów, prokuratorów, adwokatów oraz radców prawnych. Powinno to doprowadzić do zmniejszenia liczby przypadków naruszeń praw zagwarantowanych w Konwencji, wynikających z niewystarczającej znajomości Konwencji. W wyjaśnieniach do Zalecenia Rec(2004)4 zwrócono także uwagę na możliwość regularnego organizowania wykładów, warsztatów lub seminarium dla sędziów, które dotyczyłyby Konwencji i jej standardów oraz kluczowych orzeczeń ETPC. Ponadto nauczanie dotyczące Konwencji powinno być włączone do programów aplikacji sędziowskich i prokuratorskich poprzez organizację warsztatów.

W tekście Deklaracji z Interlaken z 2010 r. wskazano na, wynikający z zasady trójpodziału władzy, obowiązek parlamentu, rządu i sądów zagwarantowania i przestrzegania praw człowieka na poziomie krajowym. Jest to możliwe dzięki podnoszeniu poziomu wiedzy władz krajowych na temat standardów konwencyjnych, uwzględnianiu rozwoju orzecznictwa ETPC i podejmowaniu działań mającym na celu zapobieganie podobnym naruszeniom praw człowieka w przyszłości⁹.

Deklaracja z Brighton z 2012 r. miała na celu przypomnienie państwom-stronom Konwencji, że obowiązek wykonywania orzeczeń ETPC spoczywa na wszystkich organach państwa¹⁰, dlatego to wiele zawartych w deklaracji zaleceń odnosiło się do sądownictwa. W

⁸ Zalecenie Rec (2004)4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w kształceniu uniwersyteckim oraz szkoleniu zawodowym (przyjęte przez Komitet Ministrów 12 maja 2004 r. podczas 114 Sesji Komitetu Ministrów (12-13 maja 2004 r.)), https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dd13a, dostęp: 27.03.2019.

⁹ Deklaracja z Interlaken z 2010 r., <https://www.msiz.gov.pl/resource/3c9303a9-01c8-417c-8909-bcd71e601847>, dostęp: 29.03.2019.

¹⁰ Deklaracja z Brighton z 2012 r., https://bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawa_czlowieka/zalecenia/deklaracja-z-brighton-na-temat-przyszlosci-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka.doc, dostęp: 30.03.2019.

Deklaracji z Brighton wskazano m.in. na konieczność uwzględniania przez sądy i trybunały krajowe w swojej działalności Konwencji oraz orzecznictwa ETPC, zapewnienie funkcjonariuszom publicznym właściwych informacji na temat zobowiązań wynikających z Konwencji - w szczególności szkolenie funkcjonariuszy pracujących w systemie wymiaru sprawiedliwości, uwzględnianie tematyki konwencyjnej w szkoleniach, warsztatach sędziów i prokuratorów.

Należy wskazać na wątpliwości w zakresie charakteru i mocy wiążącej zaleceń Komitetu Ministrów RE dla państw-stron. Dość popularne nazywanie zaleceń Komitetów Ministrów RE mianem *soft law* jest niefortunne, ponieważ część tych zaleceń oprócz prawa postulowanego zawiera także przypomnienie o wiążących państwa-strony zobowiązaniach traktatowych i wskazuje na środki ich implementacji¹¹. Zalecenie te są uchwałami organizacji międzynarodowej i nie mają formalnej mocy prawnej (nie pełnią one roli porównywalnej do traktatów), jednak państwa-strony powinny je respektować z powodu związania Statutem Rady Europy i ze względu na zawarte w zaleceniach zasady rządów prawa.

3. Stosowanie Konwencji przez organy władzy sądowniczej

Cel Konwencji został wyrażony w jej Preambule i jest nim osiągnięcie większej jedności członków Rady Europy poprzez ochronę oraz rozwój praw człowieka i podstawowych wolności. Najważniejszym postanowieniem Konwencji jest jej art. 1¹², zgodnie z którym „Wysokie Układające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, prawa i wolności określone w Rozdziale I niniejszej Konwencji.” Przytoczony przepis świadczy o tym, że w Konwencji przestrzeganie praw i wolności człowieka zostało ujęte jako zobowiązanie międzynarodowe.

Od czasu wejścia w życie Konstytucji RP z 1997 r. nie istnieją już wątpliwości, co do miejsca Konwencji w polskim porządku

¹¹ M. Balcerzak, *Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy jako forma pozatraktatowej działalności normatywnej i harmonizującej w dziedzinie praw człowieka*, [w:] *Rada Europy – 60 lat na rzecz jedności europejskiej*, red. I. Głuszyńska, K. Lankosz, Bielsko Biala 2008, s. 10.

¹² A. Bodnar, *Skuteczność Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce*, [w:] *Skuteczność prawa*, red. T. Giaro, Warszawa 2001, s. 190.

prawny¹³. Konwencja stanowi część krajowego porządku prawnego, dlatego, w odróżnieniu od orzecznictwa ETPC, przysługuje jej bezpośrednia moc obowiązująca w polskim porządku prawnym. Każde z postanowień konwencyjnych zostało wzmocnione poprzez praktykę orzecniczą ETPC, który doprecyzowuje ich znaczenie a nawet rozszerza i rozbudowuje zakres ich obowiązywania¹⁴. Tym samym system precedensów orzecznich powoduje, że Konwencja jest „żywym instrumentem”, aktem interpretowanym na nowo przy uwzględnieniu zmieniających się okoliczności społecznych¹⁵. Powoduje to, że postanowienia Konwencji muszą być stosowane na szczeblu krajowym zgodnie z tym, jak rozumie je w swoich orzeczeniach ETPC.

Pewne trudności może sprawiać ustalenie w jakim zakresie wyroki ETPC wydawane w sprawach indywidualnych odnoszą się do innych spraw i sporów, dlatego w polskim orzecznictwie przyjęto obowiązek „brania pod uwagę orzecznictwa ETPC”. Obowiązek ten znalazł wydzźwięk w postanowieniu SN z 11 stycznia 1995 r., III ARN 75/94, zgodnie z którym „od momentu wstąpienia Polski do Rady Europy orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu może i powinno być uwzględniane przy interpretacji przepisów prawa polskiego”. Został on także potwierdzony w orzecznictwie TK, który wielokrotnie wskazywał na konieczność „wzięcia pod uwagę” standardów wypracowanych przez ETPC, np. wyroki z 20 listopada 2007 r., SK 57/05¹⁶; wyrok z 17 grudnia 2003 r., SK 15/02¹⁷.

Podsumowując, jeżeli w rozpoznawanej sprawie pojawi się argument nawiązujący do orzecznictwa ETPC, to sąd, bez względu na jego miejsce w strukturze sądownictwa, powinien najpierw ustalić, czy

¹³ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017, s. 27.

Art. 9 Konstytucji RP stanowi, że „Rzeczpospolita przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego”, zaś ratyfikowana umowa międzynarodowa jest jednym ze źródeł powszechnie obowiązującego prawa (art. 87 Konstytucji RP).

¹⁴ L. Garlicki, *Zakres zobowiązań państwa w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *Stosowanie prawa międzynarodowego i wspólnotowego w wewnętrznym porządku prawnym Francji i Polski*, red. M. Granat, Warszawa 2007, s. 123-124.

¹⁵ A. Bodnar, *Skuteczność...*, s. 191.

¹⁶ Wyrok TK z 20 listopada 2007 r., SK 57/05, OTK ZU nr 10/A/2007, poz. 125.

¹⁷ Wyrok TK z 17 grudnia 2003 r., SK 15/02, OTK ZU nr 9/A/2003, poz. 103.

taki argument ma charakter relewantny a w przypadku pozytywnej odpowiedzi wskazać w jakim zakresie orzecznictwo ETPC zostało wzięte pod uwagę przy podejmowaniu rozstrzygnięcia lub w jakim zakresie i dlaczego nie było możliwości uwzględnienia go¹⁸. Oczywiście postanowienia Konwencji mogą stanowić samoistną (nawet wyłączną) podstawę rozstrzygnięcia sądowego, co jest skutkiem jej bezpośredniego obowiązywania jako ratyfikowanej umowy międzynarodowej (art. 91 Konstytucji RP). Jednak podstawowym sposobem posługiwania się Konwencją przez polskie sądy jest nawiązywanie do jej postanowień, najczęściej, poprzez uwzględnianie orzecznictwa ETPC, w procesie interpretacji oraz stosowania przepisów prawnych.

4. Wyroki ETPC w sprawach przeciwko Polsce

Strony Konwencji są zobowiązane do wykonania wyłącznie ostatecznych orzeczeń ETPC zapadłych przeciwko nim, z zastrzeżeniem, że obowiązki wykonania nie podlegają rozstrzygnięcia proceduralne, opinie doradcze (art. 47-49 Konwencji), wyroki dotyczące jurysdykcji ETPC i wyroki interpretacyjne (art. 79 regulaminu ETPC¹⁹)²⁰. Zaś charakter ostatecznych mają: 1. zawsze wyroki Wielkiej Izby (art. 44 ust. 1 Konwencji); 2. wyroki izb, które w ciągu 3 miesięcy od daty wydania nie zostały zaskarżone do Wielkiej Izby (w dniu wydania wyroku, jeżeli strony złożą oświadczenie, że nie będą wnioskowały o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby) lub zaskarżono je nieskutecznie (zespół Wielkiej Izby odrzucił wniosek o przekazanie Wielkiej Izbie sprawy); 3. wyroki rewizyjne (art. 80 regulaminu ETPC).

Państwo, przeciwko któremu zapadł wyrok ETPC, na podstawie zasady autonomii egzekucyjnej, ma swobodę wyboru środków, które

¹⁸ L. Garlicki, *Rola sędziego krajowego w procesie wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, <https://www.msz.gov.pl/resource/8639074d-f905-41ed-981a-e9df92e27226:JCR>, dostęp: 30.03.2019.

¹⁹ Regulamin Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, (Dz.U.93.61.284/1), <http://skargi-etpcz.eu/files/regulamin.pdf>, dostęp: 03.04.2019.

²⁰ P. Radziejewicz, *Rekomendacje dotyczące wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *Wykonywanie wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, s. 9, [http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/8A15FEF47EBBEA64C1257A8C0025B869/\\$file/Wykonywanie%20wyrokow%20ETPC%20przez%20Sejm_2012.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/8A15FEF47EBBEA64C1257A8C0025B869/$file/Wykonywanie%20wyrokow%20ETPC%20przez%20Sejm_2012.pdf), dostęp: 03.04.2019.

pozwolą mu wykonać wyrok, z zastrzeżeniem, że wybrane środki muszą być zgodne z wnioskami ETPC zawartymi w orzeczeniu. Według ETPC²¹ wykonując jego orzeczenia państwo odpowiedzialne za dane naruszenie ma obowiązek podjąć niezbędne kroki umożliwiające wyeliminowanie skutków konkretnego naruszenia i w miarę możliwości przywrócenie sytuacji w jakiej znajdowałby się pokrzywdzony, gdyby do niego nie doszło²².

W ramach następczego stosowania Konwencji państwa-strony mają do wyboru środki indywidualne lub generalne. Środki indywidualne mają na celu zadośćuczynienie konkretnemu pokrzywdzonemu naruszeniem i usunięcie jego skutków. Zaś środki generalne umożliwiają wprowadzenie do krajowego systemu prawnego standardów wynikających z wyroku ETPC. Ma to na celu zapobieganie w przyszłości dalszym tego typu naruszeniom Konwencji²³. W przypadku wykonywania orzeczeń ETPC przez polskie sądy podstawowymi środkami indywidualnymi, które mogą te sądy zastosować, są: wznowienie prawomocnie zakończonych postępowań, w którym doszło do naruszenia (art. 6 Konwencji) i uznanie odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa, zaś środkiem generalnym jest zmiana interpretacji przepisów.

Możliwość wznowienia postępowania, w celu wykonania wyroku ETPC, jest najbardziej popularnym środkiem stosowanym przez sądy i należy analizować go przede wszystkim na trzech płaszczyznach: 1. wznowienie postępowania karnego; 2. wznowienie postępowania sądowoadministracyjnego; 3. wznowienie postępowania cywilnego. Wznowienie postępowania karnego po wyroku ETPC jest możliwe na podstawie art. 540 § 3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (dalej także: „k.p.k.”)²⁴, zgodnie z którym

²¹ Wyrok ETPC z 6 kwietnia 2000 r., *Comingeresoll SA przeciwko Portugalii*, (skarga nr 35382/97).

²² M.A. Nowicki, *op. cit.*, s. 231.

²³ R. Degener, *Stosowanie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności przez sądy krajowe – uwagi z perspektywy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *VI Seminarium Warszawskie – Stosowanie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w krajowym porządku prawnym*, Warszawa 2013, s. 23.

²⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555).

„Postępowanie wznowia się na korzyść oskarżonego, gdy potrzeba taka wynika z rozstrzygnięcia organu międzynarodowego działającego na mocy umowy międzynarodowej ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską”. A w sprawach o wykroczenie na podstawie art. 113 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (dalej także: „k.p.w.”)²⁵ – bowiem zgodnie z tym przepisem do wznowienia prawomocnie zakończonych postępowań w sprawach o wykroczenia należy odpowiednio stosować art. 540 k.p.k.

Należy podkreślić, że po stwierdzeniu naruszenia art. 6 Konwencji nie jest obligatoryjne wznowienie każdego prawomocnie zakończonego postępowania karnego. Według SN²⁶, aby doszło do wznowienia takiego postępowania, to stwierdzone naruszenia proceduralne muszą jak najściślej łączyć się z „głównym nurtem procesu” i to w jego niewrażliwej części. Co więcej, uchwała składu Siedmiu Sędziów SN²⁷ rozszerzyła możliwość wznowienia postępowania karnego, bowiem według SN „Potrzeba wznowienia postępowania, o której mowa w art. 540 § 3 k.p.k., może dotyczyć nie tylko postępowania w sprawie, do której odnosi się rozstrzygnięcie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka o naruszeniu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ale także do innych postępowań karnych, w których zaistniało naruszenie postanowień Konwencji tożsame w układzie okoliczności faktycznoprawnych do stwierdzonego w orzeczeniu tego Trybunału wydanym przeciwko Polsce”.

W przypadku polskiego postępowania sądowoadministracyjnego kwestia wznowienia, po wyroku ETPC, prawomocnie zakończonego postępowania została uregulowana podobnie jak w postępowaniu karnym. Od 10 kwietnia 2010 r.²⁸ postępowanie sądowoadministracyjne może zostać wznowione na podstawie art. 272 § 3 zd. 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami

²⁵ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2018 r. poz. 475).

²⁶ Wyrok SN z 23 kwietnia 2009 r., II KO 63/08. To stanowisko zostało powielone także m.in. w wyroku SN z 18 listopada 2009 r., II KO 79/09 i wyroku SN z dnia 25 sierpnia 2010 r., II KO 115/09.

²⁷ Uchwała składu Siedmiu Sędziów SN z 26 czerwca 2014 r., I KZP 14/14.

²⁸ 10 kwietnia 2010 r. weszła w życie ustawa z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów administracyjnych oraz ustawy – Prawo o postępowaniu przez sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 36, poz. 196).

administracyjnymi (dalej także: „p.p.s.a.”)²⁹, zgodnie z którym „Można żądać wznowienia postępowania również w przypadku, gdy potrzeba taka wynika z rozstrzygnięcia organu międzynarodowego działającego na podstawie umowy międzynarodowej ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską”.

Jedną z najbardziej problematycznych kwestii w polskim porządku prawnym, związanych z wykonywaniem orzeczeń ETPC, jest problem wznowienia prawomocnie zakończonego postępowania cywilnego. SN³⁰ przez długi czas stał na stanowisku, że stwierdzenie naruszenia art. 6 ust. 1 Konwencji (ograniczenie prawa do sądu) przez ETPC nie stanowi podstawy do wznowienia postępowania z powodu jego nieważności. W dziale VI ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (dalej także: „k.p.c.”)³¹ zostały zawarte przesłanki wznowienia postępowania cywilnego, jednak nie ma wśród nich możliwości wznowienia tego postępowania na podstawie orzeczenia ETPC. SN w swoim postanowieniu z 17 kwietnia 2007 r., I PZ 5/07, wydanym na tle wyroku ETPC z 27 czerwca 2006 r., *Tabor przeciwko Polsce*³², uznał, że wyrok ETPC, który stwierdza naruszenie prawa do rzetelnego procesu sądowego może być przesłanką wznowienia postępowania na podstawie art. 401 pkt 2 k.p.c. z powodu nieważności.

Pogląd SN wyrażony w orzeczeniu z 2007 r. ostatecznie nie przyjął się w orzecznictwie i opisane rozbieżności rozstrzygnęła uchwała SN składu siedmiu sędziów z 30 listopada 2010 r., III CZP 16/10. W uchwale tej SN stwierdził, że ostateczny wyrok ETPC, w którym stwierdzono naruszenie prawa z art. 6 ust. 1 Konwencji, nie stanowi na gruncie obowiązującego prawa (k.p.c.) podstawy do wznowienia postępowania. Ze względu na trudności związane ze wznowieniem postępowania cywilnego SN, w swoim wyroku z 28 listopada 2008 r., V CSK 271/08, przyjął, że stwierdzenie przez ETPC naruszenia Konwencji może być podstawą do naprawienia szkody przez Skarb Państwa na

²⁹ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2018 r., poz. 1302).

³⁰ Postanowienie SN z 19 października 2005 r., V CO 16/05.

³¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r., poz. 1360).

³² Wyrok ETPC z 27 czerwca 2006 r., *Tabor przeciwko Polsce*, (skarga nr 12825/02).

podstawie art. 417¹ § 2 k.c. (przesłanka niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia lub ostatecznej decyzji).

5. Wyroki ETPC w sprawach przeciwko innym państwom

Wyroki ETPC, mimo że mają charakter deklaratoryjny, to obowiązują *inter partes*. Jednak oprócz rozstrzygnięć w konkretnej sprawie wyroki te zawierają poglądy dotyczące zgodności danego prawa lub praktyki z Konwencją. Orzeczenia ETPC wskazują sądom właściwy kierunek interpretacji Konwencji, dlatego standardy zawarte w uzasadnieniach wyroków ETPC zapadłych w sprawach indywidualnych są adresowane do sytuacji, których dotyczą i do wszystkich państw, w których sytuacje takie mają miejsce³³. Za obowiązkiem uwzględniania przez polskie sady także orzeczeń ETPC zapadłych przeciwko innym państwom przemawia stanowisko TK wyrażone w wyroku z 19 lipca 2011 r., K 11/10³⁴. TK uznał, że „Choć (...) zgodnie z art. 46 EKPC [Konwencji] wyroki ETPC wiążą państwo – stronę postępowania w danej sprawie, to państwa trzecie, które są stroną EKPC [Konwencji] powinny dążyć do ukształtowania systemu ochrony praw człowieka w taki sposób, aby w jak najpełniejszym zakresie uwzględniać standardy wypracowane w orzecznictwie ETPC na gruncie EKPC [Konwencji]”³⁵.

Uwzględnianie orzeczeń zapadłych w sprawach przeciwko innym państwom może mieć też charakter prewencyjny. Zmiana interpretacji niektórych przepisów może przyczynić się do uniknięcia stwierdzenia przez ETPC podobnych naruszeń praw konwencyjnych przez Polskę w przyszłości. Jako przykład skutecznego działania prewencyjnego wynikającego z orzecznictwa polskich sądów można wskazać orzecznictwo Sądu Najwyższego odnoszące się do stosowania art. 24 w zw. z art. 448 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (dalej także: „k.c.”)³⁶ i interpretacji przepisów odnoszących się do ochrony dóbr osobistych. SN w wyroku z 28 lutego 2007 r., V CSK 431/07, po raz pierwszy uznał prawo osadzonego, do wniesienia powództwa o zadośćuczynienie przeciwko Skarbowi Państwa za szkody spowodowane przeludnieniem i nieodpowiednimi warunkami sanitarnymi w zakładach

³³ L. Garlicki, *Rola sędziego...*

³⁴ Wyrok TK z 19 lipca 2011 r., K 11/10, OTK ZU 6A/2011, poz. 60.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93).

penitencjarnych³⁷. Orzeczenie to zapadło w sprawie z powództwa cywilnego osadzonego, który był przetrzymywany w areszcie po tym, jak doznał skomplikowanego złamania nogi i ręki. Powód twierdził, że nie otrzymał odpowiedniej opieki medycznej w areszcie i że przebywał w przeludnionych celach. SN uchylił wyrok sądu drugiej instancji i uznał, że sprawa powinna być rozpoznana zgodnie z art. 24 w zw. z art. 448 k.c. SN podkreślił, że to na pozwanym spoczywa ciężar udowodnienia, że warunki osadzenia były zgodne z normami ustawowymi a dobra osobiste powoda nie zostały naruszone.

SN w uzasadnieniu swojego rozstrzygnięcia powołał się na orzeczenia ETPC dotyczące przeludnienia jednostek penitencjarnych. Sąd przytoczył wyrok ETPC z 19 kwietnia 2001 r., *Peers przeciwko Grecji*³⁸, w którym Trybunał stwierdził, że przebywanie w zatłoczonej celi z nieodpowiednią wentylacją i z otwartą toaletą, brakiem możliwości uczestniczenia w zajęciach i kursach oraz korzystania z biblioteki, powoduje wzrost poczucia przygnębienia i niższości i może być oceniane jako upokarzające oraz poniżające traktowanie więźniów, stanowiące naruszenie art. 3 Konwencji. Zaś w wyroku z 6 marca 2001 r., *Dougoz przeciwko Grecji*³⁹, ETPC uznał, że sam fakt przetrzymywania więźnia w przeludnionej celi, w niewłaściwych warunkach sanitarnych, z niewystarczającą liczbą łóżek i brakiem odpowiednich ćwiczeń fizycznych stanowi poniżające traktowanie, rodzące obowiązek wypłaty odszkodowania.

W konsekwencji zmiany kierunku polskiego orzecznictwa sądowego zapoczątkowanego przez SN pokrzywdzeni zyskali skuteczny środek odwoławczy w rozumieniu art. 35 ust. 1 Konwencji, co umożliwiło im na dochodzenie w kraju swoich roszczeń z tytułu naruszenia art. 3 Konwencji⁴⁰. Spowodowało to, że po wydaniu przez

³⁷ „Osadzenie skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w przeludnionej celi, w której nie oddzielono urządzeń sanitarnych od reszty pomieszczenia i nie zapewniono wszystkim skazanym osobnego miejsca do spania, może stanowić naruszenie dóbr osobistych w postaci godności i prawa do intymności oraz uzasadniać odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 24 i 448 k.c.”

³⁸ Wyrok ETPC z 19 kwietnia 2001 r., *Peers przeciwko Grecji*, (skarga nr 28524/95).

³⁹ Wyrok ETPC z 6 marca 2001 r., *Dougoz przeciwko Grecji*, (skarga nr 40907/98).

⁴⁰ R. Degener, *op.cit.*, s. 21.

ETPC w 2009 roku wyroku pilotażowego w sprawie *Orchowski przeciwko Polsce*⁴¹ (pilotażowa forma wyroku ETPC była wyrazem istnienia w Polsce w latach 2000-2008 systemowego problemu) większość spraw pozostała w Polsce i była rozpoznawana przez sądy krajowe. Należy wspomnieć, że w sprawie *Orchowski przeciwko Polsce* skarżący zarzucał, iż warunki bytowe w jednostkach penitencjarnych, w których odbywał karę pozbawienia wolności, były niezgodne ze standardami art. 3 Konwencji. Przebywał on w celach, w których nie zapewniono mu co najmniej 3 m² powierzchni mieszkalnej na osobę. ETPC na rzecz Krzysztofa Orchowskiego zasądził kwotę 3 000 Euro tytułem zadośćuczynienia za doznaną szkodę o charakterze niemajątkowym. Tym samym po raz pierwszy ETPC orzekł, że przełudnienie więzienne w Polsce jest przejawem poniżającego i niehumanitarnego traktowania⁴². Większość spraw, które wpływają do ETPC przeciwko Polsce z powodu naruszenia art. 3 Konwencji, od czasu ukształtowania przez polskie sądy skutecznego środka odwoławczego, jest oddalana z powodu niewykorzystania tego krajowego środka – powództwa z art. 24 w zw. z art. 448 k.c. Ponadto tego typu spraw przed ETPC jest coraz mniej⁴³.

O tym jak ważne są wyroki ETPC zapadłe w sprawach, w których Polska nie była stroną postępowania, świadczy także Porozumienie w sprawie tłumaczenia i udostępniania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu⁴⁴, zawarte w dniu 24 marca 2014 r. pomiędzy Ministrem Sprawiedliwości, Ministrem Spraw Zagranicznych, Trybunałem Konstytucyjnym oraz Naczelnym Sądem Administracyjnym. W sierpniu 2015 r. do Porozumienia przystąpił Prokurator Generalny a w maju 2017 r. TK zerwał to Porozumienie. Wspomniane organy tłumaczą po 10 orzeczeń ETPC

⁴¹ Wyrok ETPC z 22 października 2009 r., *Orchowski przeciwko Polsce*, (skarga nr 17885/04).

⁴² A. Ciżyńska, *Przeludnienie zakładów karnych i aresztów śledczych w Polsce a obowiązek wykonywania orzeczeń ETPC*, [w:] *Ochrona praw jednostki w postępowaniach krajowych*, red. A. Jędróluk, J. Stępnia, Warszawa 2018, s. 241-242.

⁴³ R. Degener, *op.cit.*, s. 21.

⁴⁴ Porozumienie z dnia 24 marca 2014 r. w sprawie tłumaczenia i udostępniania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, <http://msz.gov.pl/resource/85eb2e14-e220-4874-834b-4cdb4a94c249>:JCR, dostęp: 02.04.2019.

rocznie. Tłumaczenia są udostępnione w bazie wyroków i decyzji ETPC (HUDOC), na stronach internetowych Ministerstwa Sprawiedliwości, Naczelnego Sądu Administracyjnego i Prokuratury Krajowej⁴⁵.

6. Udział KRS w wykonywaniu orzeczeń ETPC

Jak zauważa Adam Bodnar⁴⁶ przez długi czas Krajowa Rada Sądownictwa nie interesowała się wykonywaniem orzeczeń ETPC, jednak jako konstytucyjny organ, który stoi na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów, jest do tego powołana. Przepisy ustawy z dnia 12 maja 2011 r. (dalej także: „ustawa o KRS”)⁴⁷ nie stanowią wprost o obowiązkowym udziale KRS w wykonywaniu orzeczeń ETPC, ale wynika on z szerokiego rozumienia innych ustawowych kompetencji KRS, np. wypowiadania się o stanie kadry sędziowskiej i asesorskiej⁴⁸, opiniowania programów szkolenia w ramach aplikacji sędziowskiej⁴⁹, czy też opiniowania rocznych harmonogramów działalności szkoleniowej w zakresie dotyczącym szkolenia i doskonalenia zawodowego sędziów, asesorów sądowych i pracowników sądów⁵⁰.

Z inicjatywy Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do spraw Postępowania przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka - Jakuba Wołásiewicza Krajowa Rada Sądownictwa rozpoczęła z nim współpracę w zakresie wykonywania orzeczeń ETPC. W latach 2011, 2013 i 2015 odbywały się spotkania robocze w siedzibie KRS w sprawie upowszechniania wyroków ETPC. Stanowiły one forum wymiany informacji oraz propozycji nowych działań na rzecz upowszechniania wyroków ETPC. Do udziału w spotkaniu zostali zaproszeni przedstawiciele m.in. Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, prezesi wybranych sądów apelacyjnych, okręgowych i rejonowych, przedstawiciele Sejmu RP, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Sprawiedliwości,

⁴⁵ Tłumaczenia wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na język polski, http://msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europejski_trybunal_praw_czlowieka/wybrane_orzeczenia_eptcz/orzeczenia_inne_panstwa/tlumaczenia_wyrokow_europejskiego_trybunalu_praw_czlowieka_na_jezyk_polski, dostęp: 02.04.2019.

⁴⁶ A. Bodnar, *Wykonywanie orzeczeń...*, s. 489.

⁴⁷ Ustawa z dnia 11 maja 2011 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa (Dz.U. z 2019 r. poz. 84).

⁴⁸ Art. 3 ust. 1 pkt 4 ustawy o KRS

⁴⁹ Art. 3 ust. 1 pkt 7 ustawy o KRS.

⁵⁰ Art. 3 ust. 1 pkt 8 ustawy o KRS.

Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, Biura Rady Europy w Warszawie, Stowarzyszenia Sędziów Polskich IUSTITIA, Stowarzyszenia Sędziów THEMIS, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, Prokuratury Generalnej, Naczelnej Rady Adwokackiej i Krajowej Rady Radców Prawnych oraz Krajowej Rady Sądownictwa⁵¹.

Po analizie wniosków ze spotkania roboczego ze stycznia 2011 r. KRS w uchwale z 16 grudnia 2011 r. przyjęła rekomendacje dotyczące wykonywania wyroków ETPC⁵². KRS wskazała w nich przede wszystkim na potrzebę skoordynowanych działań w zakresie wykonywania, tłumaczenia, rozpowszechniania i publikacji wyroków ETPC przez różne instytucje. Według KRS problematyka praw człowieka i wykonywania orzeczeń ETPC jest doniosła, dlatego powinna zostać uwzględniona w szkoleniach dla sędziów (kandydatów na sędziów) i być rozpowszechniana w całym środowisku sędziowskim. Szczególnie istotne jest, aby sądy i sędziowie orzekający w sprawach będących podstawą orzeczeń ETPC otrzymywali informacje zwrotną także o zawarciu przez Rząd RP ugód lub jednostronnych deklaracji o uznaniu naruszenia praw strony. Dodatkowo KRS uznała, że wartościowa byłaby wymiana doświadczeń między sądami i sędziami w zakresie przekazywania informacji o wyrokach, ugodach i jednostronnych deklaracjach sędziom w poszczególnych sądach. Mogłaby ona odbyć się na konferencji, której organizatorem byłaby KRS. Pozwoliłoby to na wypracowanie w tym zakresie pewnych standardów postępowania.

W 2007 r. Prezes Rady Ministrów swoim zarządzeniem⁵³ powołał zespół do spraw ETPC. Zespół ten funkcjonuje w ramach Ministerstwa Spraw Zagranicznych a w jego skład wchodzi m.in.

⁵¹ W. Żurek, *Spotkanie w sprawie upowszechniania wyroków ETPC*, <http://www.krs.pl/pl/aktualnosci/d,2015,3/3230,spotkanie-w-sprawie-upowszechniania-wyrokow-etpcz>, dostęp: 01.04.2019.

⁵² Stanowisko Krajowej rady Sądownictwa z dnia 16 grudnia 2011 r. w przedmiocie wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, <http://www.krs.pl/admin/files/201026.pdf>, dostęp: 01.04.2019.

⁵³ Zarządzenie nr 73 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2007 r. w sprawie utworzenia Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, <http://www.msz.gov.pl/resource/8178a10d-2104-4a19-97df-7a5b44f5da0b:JCR>, dostęp: 01.04.2019.

przedstawiciele ministerstw i kancelarii Sejmu RP⁵⁴. Zespół został utworzony przede wszystkim w celu wypracowywania propozycji stanowisk dotyczących najważniejszych problemów wynikających ze skarg kierowanych do ETPC oraz wydanych przez niego orzeczeń przeciwko Polsce, wypracowywanie i przedstawianie Radzie Ministrów propozycji działań mających na celu zapobieganie naruszeniu przez Polskę Konwencji⁵⁵. Zespół spotyka się raz na kwartał w pełnym składzie a sprawozdania z jego prac publikowane są na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Zgodnie z §3 ust. 2 tego zarządzenia „Przewodniczący Zespołu z własnej inicjatywy lub na wniosek członka Zespołu może zapraszać do udziału w pracach Zespołu, z głosem doradczym, osoby niebędące członkami Zespołu, w szczególności przedstawicieli (...) Krajowej Rady Sądownictwa ...”. Wydaje się, że przedstawiciele KRS chętnie korzystają z zaproszeń do uczestnictwa w posiedzeniach plenarnych zespołu. Przykładem może być udział przedstawiciela KRS w posiedzeniu Zespołu ds. Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w dniu 30 marca 2017 r. (KRS była reprezentowana przez Sędzię Sądu Najwyższego – Katarzynę Gonerę)⁵⁶ lub w posiedzeniu zespołu w dniu 17 grudnia 2018 r. (KRS była reprezentowana przez Członka Prezydium KRS Macieja Miterę)⁵⁷.

7. Podsumowanie i postulaty *de lege ferenda*

Ratyfikowanie przez Polskę Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności było niewątpliwie jednym z najważniejszych wydarzeń dla rozwoju polskiego systemu prawa w ciągu ostatnich 30 lat. Konwencja ta jest najważniejszą umową międzynarodową stosowaną w praktyce polskich sądów powszechnych, sądów administracyjnych, NSA, SN, a nawet TK. Dlatego tak bardzo

⁵⁴ Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europejski_trybunal_praw_czlowieka/wykonywanie_orzeczen_europejskiego_trybunalu_praw_czlowieka/, dostęp: 01.04.2019.

⁵⁵ I.C. Kamiński, R. Kownacki, K. Wierczyńska, *op. cit.*, s. 111.

⁵⁶ Sprawozdanie z posiedzenia plenarnego Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w dniu 30 marca 2017 r., <https://www.msz.gov.pl/resource/fd2df987-b324-4d56-bd61-46071b219075:JCR>, dostęp: 01.04.2019.

⁵⁷ Sprawozdanie z posiedzenia plenarnego Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w dniu 17 grudnia 2018 r., <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/zespol-do-spraw-etpc>, dostęp: 01.04.2019.

ważne jest utrzymywanie standardów Rady Europy w zakresie upowszechniania tekstu Konwencji i orzecznictwa ETPC.

Oceniając działania mające na celu wykonywanie orzeczeń ETPC przez Polskę (ze szczególnym uwzględnieniem organów władzy sądowej) i upowszechnianie standardów konwencyjnych wśród sędziów, pozytywnie należy ocenić realizację od 2014 r. porozumienia w sprawie tłumaczenia i udostępniania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Umożliwia ono upowszechnianie wyroków ETPC zapadłych przeciwko innym państwom. Działania te realizują postulat zawarty m.in. w zaleceniu Rec(2002)13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie publikacji i rozpowszechniania w państwach członkowskich tekstu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W Polsce realizowane są także postulaty wyrażone w tekście Deklaracji z Brighton z 2012 r., ponieważ sądy w prowadzeniu postępowań i wydawaniu orzeczeń coraz częściej biorą pod uwagę odpowiednie zasady Konwencji oraz orzecznictwo ETPC (np. wyrok WSA w Warszawie z 13 października 2017 r., IV Sa/Wa 1302/17, wyrok SN z 12 grudnia 2017 r., IV CSK 131/17).

Ponadto od 2017 r., na podstawie art. 16b i art. 16d ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (dalej także: „p.u.s.p.”)⁵⁸, w okręgach sądowych powoływani są koordynatorzy do spraw współpracy międzynarodowej i praw człowieka w sprawach cywilnych oraz w sprawach karnych. Ich zadaniem jest m.in. informowanie sędziów, asesorów sądowych, referendarzy sądowych i asystentów sędziów o istotnym bieżącym orzecznictwie ETPC⁵⁹, udzielanie tym osobom, na ich wniosek, informacji o sposobie uzyskania informacji o treści standardów wynikających z Konwencji⁶⁰.

Na pochwałę zasługuje także dołączenia przez SN, NSA i TK do Europejskiej Sieci Sądów Najwyższych Instancji (*Superior Courts Network*, dalej także: „ESSNI”), utworzonej 5 października 2015 r., z

⁵⁸ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2019 r., poz. 52).

⁵⁹ Art. 16b §2 pkt 5 oraz art. 16d § 2 pkt 4 p.u.s.p.

⁶⁰ Art. 16b §2 pkt 1 lit. e oraz art. 16d § 2 pkt 1 lit. f p.u.s.p.

inicjatywy ETPC⁶¹. Celem Europejskiej Sieci Sądów Najwyższych Instancji jest rozwijanie dialogu pomiędzy krajowymi sądami najwyższymi a ETPC w zakresie stosowania postanowień Konwencji, a także wymieniać się doświadczeniami pomiędzy sądami i przejmowanie przez nie dobrych praktyk⁶². Co więcej ESSNI umożliwia ETPC zapoznanie się na bieżąco z orzecznictwem sądów krajowych w konkretnych dziedzinach.

Wymieniając pozytywne rozwiązania zastosowane w polskim systemie prawnym, w zakresie wykonywania orzeczeń ETPC, nie można również zapomnieć o przytoczonej wyżej uchwale SN składu Siedmiu Sędziów z 26 czerwca 2014 r., I KZP 14/14. Uchwała ta rozszerzyła możliwość wznowienia postępowania karnego, na podstawie art. 540 § 3 k.p.k., na inne postępowania karne, w których zaistniało naruszenie postanowień Konwencji tożsame w układzie okoliczności faktycznoprawnych do stwierdzonego w orzeczeniu ETPC wydanym przeciwko Polsce.

Należy także podkreślić, że na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości w zakładce „Prawa człowieka – Europejski Trybunał Praw Człowieka” są zamieszczone ogólnodostępne materiały, które mają na celu upowszechnianie standardów konwencyjnych i orzecznictwa ETPC. Szczególnie istotne dla sędziów wydają się „Opracowania i analizy, standardy w zakresie ochrony praw człowieka”, bowiem w tej kategorii dokumentów zawarto m.in. wybrane zestawienia tematyczne orzecznictwa ETPC (z uwzględnieniem wyroków zapadłych przeciwko innym państwom)⁶³. Te kilkustronicowe opracowania są co jakiś czas

⁶¹ Superior Courts Network – Member Courts,
https://www.echr.coe.int/Documents/SCN_Members_ENG.pdf, dostęp: 04.04.2019.

⁶² Trybunał Konstytucyjny członkiem Europejskiej Sieci Sądów Najwyższych Instancji, <http://trybunal.gov.pl/wiadomosci/uroczystosci-spotkania-wyklady/-art/9812-trybunal-konstytucyjny-czlonkiem-europejskiej-sieci-sadow-najwyzszych-instancji/>, dostęp: 04.04.2019.

⁶³ Wybrane zestawienia tematyczne orzecznictwa ETPCz, <https://bip.ms.gov.pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/-opracowania-i-analizy-standardy-w-zakresie-ochrony-praw-czlowieka/wybrane-zestawienia-tematyczne-orzecznictwa-etpcz/>, dostęp: 04.04.2019.

uzupełniane o najnowsze orzecznictwo ETPC. Pomocne wydają się także roczne zestawienia wyroków ETPC w sprawach polskich⁶⁴.

Podsumowując niniejsze rozważania nasuwa się stwierdzenie, że wszelkie działania mające na celu zintensyfikowanie udziału organów władzy sądowej w zakresie wykonywania orzeczeń ETPC powinny być podejmowane przy poszanowaniu konstytucyjnych zasad wymiaru sprawiedliwości - niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Z tego powodu należy wystrzegać się stosowania względem sędziów środków instruktażowych⁶⁵. Istnieją przede wszystkim dwa możliwe rozwiązania redukujące liczbę spraw przed ETPC przeciwko Polsce, które dotyczą naruszeń praw jednostki przez polski wymiar sprawiedliwości. Te możliwości to zmiana przepisów prawa, które mogą być sprzeczne z Konwencją (pomocne w tym zakresie jest śledzenie orzeczeń ETPC wydanych w sprawach innych państw) oraz szeroko pojęte działania edukacyjne - szkolenia i informowanie sędziów, referendarzy sądowych, asystentów sędziów, asesorów sądowych, aplikantów sądowych o stosowanej praktyce orzeczniczej ETPC.

W celu zintensyfikowania udziału organów władzy sądowej w wykonywaniu orzeczeń ETPC, oprócz wymienionych wyżej rozwiązań, można wskazać następujące propozycje. Przede wszystkim należy rozważyć kontynuację odbywających się co dwa lata (2011, 2013 i 2015) spotkań grupy roboczej w siedzibie KRS w sprawie upowszechniania wyroków ETPC. Stanowiły one bardzo dobre forum wymiany informacji oraz propozycji nowych działań na rzecz upowszechniania wyroków ETPC dla wielu organów, m.in. TK, SN, NSA, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Sprawiedliwości, Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury oraz Krajowej Rady Sądownictwa.

Po drugie, zasadne wydaje się wznowienie wydawania przez SN Przeglądu Orzecznictwa Europejskiego dotyczącego Spraw Karnych.

⁶⁴ Zestawienia wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich, <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/opracowania-i-analazy-standardy-w-zakresie-ochrony-praw-czlowieka/zestawienia-roczne/>, dostęp: 05.04.2019.

⁶⁵ R. Kropiwnicki, *System wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce*, [w:] *Aktualne wyzwania ochrony wolności i praw jednostki*, red. M. Jabłoński, S. Jarosz-Zukowska, Wrocław 2014, s. 309.

Biuletyn ten wydawany był regularnie w latach 2004-2015 a wszystkie jego wydania dostępne są online na stronie internetowej SN⁶⁶. Był to dobry sposób na upowszechnianie, wśród polskich sędziów i innych zainteresowanych osób, najnowszych orzeczeń ETPC w zakresie prawa karnego (zarówno tych zapadłych przeciwko Polsce, jak i tych dotyczących innych państw).

Kolejnym postulatem *de lege ferenda* jest ponowne rozważenie wprowadzenia do k.p.c. podstawy do wznowienia postępowania cywilnego w razie wydania przez ETPC korzystnego dla strony wyroku stwierdzającego naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji. Rozwiązanie to występuje w wielu państwach Rady Europy. W Polsce głównym argumentem podnoszonym przeciwko wznowieniu postępowania cywilnego po wyroku ETPC jest ochrona drugiej strony zakończonego postępowania cywilnego (gwarancja pewności sytuacji prawnej). Ta stabilność i prawomocność orzeczeń aktualnie przedkładana jest nad prawem do rzetelnego procesu. Należy się zastanowić, czy aby na pewno zasada powagi rzeczy osądzonej, w takich wyjątkowych sytuacjach, powinna być przeszkodą przy wznowieniu postępowania cywilnego. Tym bardziej, że według ETPC, brak możliwości wznowienia postępowania cywilnego doprowadza do blokowania obywatelom drogi do sądu, zaś przyznawane im odszkodowania nie są wysokie⁶⁷.

Bibliografia

Literatura:

Balcerzak M., *Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy jako forma pozatraktatowej działalności normatywnej i harmonizującej w dziedzinie praw człowieka*, [w:] *Rada Europy – 60 lat na rzecz jedności europejskiej*, red. I. Głuszyńska, K. Lankosz, Bielsko Biała 2008.

⁶⁶ Biuletyny: Przegląd Orzecznictwa Europejskiego dotyczącego Spraw Karnych,

http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/biuletyny.aspx?ListName=Orzecznictwo_Karne, dostęp: 05.04.2019.

⁶⁷ *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka pozwole wznowić zakończone postępowanie*,

<https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/549317,wyrok-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka-pozwoli-wznowic-zakonczone-postepowanie.html>, dostęp: 05.04.2019.

Biuletyny: Przegląd Orzecznictwa Europejskiego dotyczącego Spraw Karnych, http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/biuletyny.aspx?ListName=Orzecznictwo_Karne, dostęp: 05.04.2019.

Bodnar A., *Skuteczność Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w Polsce*, [w:] *Skuteczność prawa*, red. T. Giaro, Warszawa 2001.

Bodnar A., *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce. Wymiar instytucjonalny*, Warszawa 2018.

Ciżyńska A., *Obowiązek wykonywania orzeczeń ETPCz przez państwa- strony Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Analiza zagadnienia uwzględniająca zarys polskiego modelu wykonywania orzeczeń ETPCz*, [w:] *Prawa i wolności konstytucyjne z perspektywy orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, red. A. Ciżyńska, K. Kos, Kraków 2018.

Ciżyńska A., *Przeludnienie zakładów karnych i aresztów śledczych w Polsce a obowiązek wykonywania orzeczeń ETPCz*, [w:] *Ochrona praw jednostki w postępowaniach krajowych*, red. A. Jędróluk, J. Stępiak, Warszawa 2018.

Degener R., *Stosowanie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności przez sądy krajowe – uwagi z perspektywy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *VI Seminarium Warszawskie – Stosowanie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w krajowym porządku prawnym*, Warszawa 2013.

Garlicki L., *Rola sędziego krajowego w procesie wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, <https://www.msz.gov.pl/resource/8639074d-f905-41ed-981a-e9df92e27226:JCR>, dostęp: 30.03.2019.

Garlicki L., *Zakres zobowiązań państwa w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *Stosowanie prawa międzynarodowego i wspólnotowego w wewnętrznym porządku prawnym Francji i Polski*, red. M. Granat, Warszawa 2007.

Kamiński I.C., Kownacki R., Wierczyńska K., *Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w polskim systemie prawnym*, [w:] *Zapewnienie efektywności orzeczeń sądów międzynarodowych w polskim porządku prawnym*, red. A. Wróbel, Warszawa 2011.

Kropiwnicki R., *System wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Polsce*, [w:] *Aktualne wyzwania ochrony wolności i praw jednostki*, red. M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, Wrocław 2014.

Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2017.

Radziewicz P., *Rekomendacje dotyczące wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *Wykonywanie wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/8A15FEF47EBBEA64C1257A8C0025B869/\\$file/Wykonywanie%20wyrokow%20ETPC%20przez%20Sejm_2012.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/8A15FEF47EBBEA64C1257A8C0025B869/$file/Wykonywanie%20wyrokow%20ETPC%20przez%20Sejm_2012.pdf), dostęp: 03.04.2019.

Tłumaczenia wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na język polski, http://msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europejski_trybunal_praw_czlowieka/wybrane_orzeczenia_etpcz/orzeczenia_inne_panstwa/tlumaczenia_wyrokow_europejskiego_trybunalu_praw_czlowieka_na_jezyk_polski, dostęp: 02.04.2019.

Trybunał Konstytucyjny członkiem Europejskiej Sieci Sądów Najwyższych Instancji, <http://trybunal.gov.pl/wiadomosci/uroczystosci-spotkania-wyklady-art/9812-trybunal-konstytucyjny-czlonkiem-europejskiej-sieci-sadow-najwyzszych-instancji/>, dostęp: 04.04.2019.

Wybrane zestawienia tematyczne orzecnictwa ETPCz, <https://bip.msz.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/-opracowania-i-analazy-standardy-w-zakresie-ochrony-praw-czlowieka/wybrane-zestawienia-tematyczne-orzecnictwa-etpcz/>, dostęp: 04.04.2019.

Wykonywanie orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europejski_trybunal_praw_czlowieka/wykonywanie_orzeczen_europejskiego_trybunalu_praw_czlowieka/, dostęp: 01.04.2019.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka pozwoli wznowić zakończone postępowanie, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/549317,wyrok-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka-pozwoli-wznowic-zakonczone-postepowanie.html>, dostęp: 05.04.2019.

Zestawienia wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich, <https://bip.msz.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/opracowania-i-analazy-standardy-w-zakresie-ochrony-praw-czlowieka/zestawienia-roczne/>, dostęp: 05.04.2019.

Żurek W., *Spotkanie w sprawie upowszechniania wyroków ETPCz*, <http://www.krs.pl/pl/aktualnosci/d,2015,3/3230,spotkanie-w-sprawie-upowszechniania-wyrokow-etpcz>, dostęp: 01.04.2019.

Akty prawne:

Deklaracja z Brighton z 2012 r.,
https://bip.msz.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawa_czlowieka/zalecenia/deklaracja-z-brighton-na-temat-przyszlosci-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka.doc, dostęp: 30.03.2019.

Deklaracja z Interlaken z 2010 r., <https://www.msz.gov.pl/resource/3c9303a9-01c8-417c-8909-bcd71e601847>, dostęp: 29.03.2019.

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284).

Regulamin Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, (Dz.U.93.61.284/1), <http://skargi-etpcz.eu/files/regulamin.pdf>, dostęp: 03.04.2019.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r., poz. 1360).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2019 r., poz. 52).

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2018 r. poz. 475).

Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2018 r., poz. 1302).

Ustawa z dnia 12 lutego 2010 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów administracyjnych oraz ustawy – Prawo o postępowaniu przez sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 36, poz. 196).

Ustawa z dnia 11 maja 2011 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa (Dz.U. z 2019 r. poz. 84).

Zalecenie Rec(2002)13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie publikacji i rozpowszechniania w państwach członkowskich tekstu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 18 grudnia 2002 r., na 822 spotkaniu Komitetu Zastępców Ministrów),

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168063ca51, dostęp: 27.03.2019.

Zalecenie Rec (2004)4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w kształceniu uniwersyteckim oraz szkoleniu zawodowym (przyjęte przez Komitet Ministrów 12 maja 2004 r. podczas 114 Sesji Komitetu Ministrów (12-13 maja 2004 r.)), https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805dd13a, dostęp: 27.03.2019.

Zarządzenie nr 73 Prezesa Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2007 r. w sprawie utworzenia Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, <http://www.ms.gov.pl/resource/8178a10d-2104-4a19-97df-7a5b44f5da0b>:JCR, dostęp: 01.04.2019.

Orzecznictwo:

Postanowienie SN z 11 stycznia 1995 r., III ARN 75/94.

Postanowienie SN z 19 października 2005 r., V CO 16/05.

Postanowienie SN z 17 kwietnia 2007 r., I PZ 5/07.

Uchwała składu Siedmiu Sędziów SN z 30 listopada 2010 r., III CZP 16/10.

Uchwała składu Siedmiu Sędziów SN z 26 czerwca 2014 r., I KZP 14/14.

Uchwała SN z 21 września 2010 r., III UK 94/09.

Wyrok ETPC z 6 kwietnia 2000 r., *Comingeresoll SA przeciwko Portugalii*, (skarga nr 35382/97).

Wyrok ETPC z 19 kwietnia 2001 r., *Peers przeciwko Grecji*, (skarga nr 28524/95).

Wyrok ETPC z 6 marca 2001 r., *Dougoz przeciwko Grecji*, (skarga nr 40907/98).

Wyrok ETPC z 27 czerwca 2006 r., *Tabor przeciwko Polsce*, (skarga nr 12825/02).

Wyrok ETPC z 22 października 2009 r. *Orchowski przeciwko Polsce*, (skarga nr 17885/04).

Wyrok SN z 28 lutego 2007 r., V CSK 431/07.

Wyrok SN z 28 listopada 2008 r., V CSK 271/08.

Wyrok SN z 23 kwietnia 2009 r., II KO 63/08.

Wyrok SN z 18 listopada 2009 r., II KO 79/09.

Wyrok SN z 25 sierpnia 2010 r., II KO 115/09.

Wyrok SN z 12 grudnia 2017 r., IV CSK 131/17.

Wyrok TK 20 listopada 2007 r., SK 57/05, OTK ZU nr 10/A/2007, poz. 125.

Wyrok TK z 17 grudnia 2003 r., SK 15/02, OTK ZU nr 9/A/2003, poz. 103.

Wyrok TK z 19 lipca 2011 r., K 11/10, OTK ZU 6A/2011, poz. 60.

Wyrok WSA w Warszawie z 13 października 2017 r., IV Sa/Wa 1302/17.

Inne:

Porozumienie z dnia 24 marca 2014 r. w sprawie tłumaczenia i udostępniania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, <http://msz.gov.pl/resource/85eb2e14-e220-4874-834b-4cdb4a94c249>:JCR, dostęp: 02.04.2019.

Raport Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka na temat wykonywania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, <http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2018/12/Wykonywanie-wyrokow-ETPC-2018-FIN-12-12-2018.pdf>, dostęp: 25.03.2019.

Sprawozdanie z posiedzenia plenarnego Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w dniu 30 marca 2017 r., <https://www.msz.gov.pl/resource/fd2df987-b324-4d56-bd61-46071b219075>:JCR, dostęp: 01.04.2019.

Sprawozdanie z posiedzenia plenarnego Zespołu do spraw Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w dniu 17 grudnia 2018 r., <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/zespol-do-spraw-etpc>, dostęp: 01.04.2019.

Sprawy przeciwko Polsce rozstrzygnięte przez Europejski Trybunał Praw Człowieka. Dane statystyczne za 2017 rok, <http://www.msz.gov.pl/resource/36de239c-b4e4-4cbc-8c4f-c0047700fab2>:JCR, dostęp: 25.03.2019.

Stanowisko Krajowej rady Sądownictwa z dnia 16 grudnia 2011 r. w przedmiocie wykonywania orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, <http://www.krs.pl/admin/files/201026.pdf>, dostęp: 01.04.2019.

Superior Courts Network – Member
https://www.echr.coe.int/Documents/SCN_Members_ENG.pdf,
04.04.2019.

Courts,
dostęp: